

УДК 355.317:780.616.432

Цитування:

Ваврик Р. В. Дидактичне забезпечення фортепіанної підготовки майбутніх військових диригентів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал.* 2020. № 4. С. 113-117.

Vavryk R. (2020). Didactic support of piano training for future military conductors. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 4, 113-117 [in Ukrainian].

Ваврик Руслана Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Інституту морально-психологічного
забезпечення
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6451-1676>
ruslana_vavrik@ukr.net

ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРТЕПІАНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ДИРИГЕНТІВ

Мета роботи – проаналізувати теоретико-методичні аспекти фортепіанної підготовки майбутніх військових диригентів, обґрунтувати необхідність збагачення їхнього фортепіанного репертуару творами сучасних українських композиторів, висвітлити основні виконавські проблеми і надати відповідні методичні рекомендації щодо їх подолання. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні компаративного підходу, емпіричних, загальнонаукових (аналіз, синтез) методів. **Наукова новизна.** У даній публікації вперше представлено результати творчого пошуку щодо збагачення репертуару майбутніх військових диригентів із навчальної дисципліни «Фортепіано» викладача з багаторічним практичним досвідом у напрямі викладання гри на фортепіано Р. Ваврик. Здійснено стилістичний аналіз двох творів для фортепіано: «Прелюдія» і «Октавний етюд». **Висновки.** У контексті вдосконалення професійної майстерності військових диригентів перед викладачами кафедри музичного мистецтва постає завдання пошуку різних шляхів задля реалізації цієї мети. Один із них – збагачення репертуару з навчальної дисципліни «Фортепіано» музичними творами сучасних авторів. Підвищення музично-виконавських вимог до майбутніх військових диригентів, часові обмеження при повному обсязі практичного вивчення музичних творів відповідно до робочого навчального плану з навчальної дисципліни «Фортепіано» вимагає від викладача створення відповідних умов на уроці для засвоєння навчального матеріалу, впровадження інновацій, застосування методики викладання предмета з урахуванням музичних здібностей кожного учня задля подальшого зростання його професійного рівня.

Ключові слова: майбутні військові диригенти, фортепіанні твори, дидактичний репертуар.

Vavryk Ruslana, Ph.D. (Pedagogy), Assoc. Prof., Assistant Professor of the Department of Musical Art at the Institute of moral and psychological support of Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

Didactic support of piano training for future military conductors

The purpose of the article is to analyze the theoretical and methodological aspects of future military conductors' piano training, substantiate the enrichment of their piano repertoire with the works of modern Ukrainian composers, highlight the main performing problems and provide appropriate methodological recommendations for overcoming them. **The methodology** consists of the use of a comparative approach and general scientific (analysis, synthesis) methods. **Scientific novelty.** The paper presents the results of a creative search to enrich the repertoire of future military conductors while teaching the "Piano" subject carried out by a teacher with many years of practical experience in teaching piano playing - R. Vavrik. Two pieces for piano: "Prelude" and "Octave Etude" are stylistically analyzed. **Conclusions.** In the context of improving the military conductors' professional skills, the teachers of the Department of Musical Art are faced with the task of finding various ways to achieve this goal. One of them is to enrich the repertoire with musical works by contemporary authors while teaching the "Piano" subject. Increasing musical and performance requirements for future military conductors, a lack of time altogether with the full scope of practical study of musical works in accordance with the working curriculum for the discipline "Piano" makes the teacher create appropriate conditions at the lesson for mastering the educational material, the introduction of innovations, the use of teaching methods of the subject taking into account the musical abilities of each student for the further growth of their professional level.

Key words: future military conductors, piano works, didactic repertoire.

Актуальність теми дослідження. Творче збагачення фортепіанного репертуару майбутніх військових диригентів Збройних

сил України (ЗСУ) є одним із чинників вдосконалення їхнього професійного зростання, продиктоване сучасними

викликами. Необхідним є вирішення суперечності між нагальною потребою у висококваліфікованих військових диригентах ЗСУ і їх музично-професійною підготовкою з навчальної дисципліни «Фортепіано» у півторарічний термін на кафедрі музичного мистецтва Інституту морально-психологічного забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного (ІМПЗ НАСВ). Вільне володіння грою на фортепіано важливе для представників різних музичних професій, зокрема у вихованні майбутніх військових диригентів. За участю фортепіано відбувається засвоєння навчального матеріалу з читання оркестрових партитур, клавіру, прикладів гармонійних послідовностей, сольфеджіо, музичної української та світової літератури та ін., що вимагає досить високого рівня фортепіанної підготовки. Проте у зв'язку з великим обсягом військових дисциплін у період гібридної війни з Російською Федерацією музично-спеціальні дисципліни, зокрема «Фортепіано», обмежені терміном навчання, попри їхнє змістовне навантаження, що спонукає викладачів докладати більших зусиль до пошуку нових форм, способів і методів активації рівня підготовки фортепіанної гри майбутніх військових диригентів.

Аналіз досліджень і публікацій. Особливості функціонування виконавського мистецтва в сучасному музичному просторі зумовлюють змінність поглядів різних поколінь музикантів на виконавську діяльність та наповнюють новим змістом процес її вдосконалення. У пошуках шляхів удосконалення навчально-виховного процесу сучасна національна музична освіта все ширше активізує мистецьких діячів до створення нового дидактичного репертуару. За матеріалами наукових публікацій у галузі музичної педагогіки зусилля багатьох викладачів-піаністів (Р. Ваврик, Т. Воробкевич, М. Герега, О. Гнатишин, Н. Дика, З. Жмуркевич, О. Катрич, І. Кукоба, Р. Панчук, С. Помірко та ін.) спрямовані у напрямі збагачення фортепіанного репертуару для студентів музичних спеціальностей творами сучасних українських і зарубіжних композиторів. Вагоме місце в опануванні гри на фортепіано надається жанру фортепіанної мініатюри як невеликого за обсягом художнього твору, наповненого значним змістом.

На думку М. Терлецького, «знайти оптимальне вирішення проблеми розвитку

навчання у класі фортепіано – відповідно, сприяти вирішенню проблеми всієї музично-педагогічної практики» [4, 53]. Дослідник слушно зазначив, що: «...процес розвитку диригента відбувається особливо ефективно у тих випадках, коли він практично (а не абстрактно), власноруч працює над музичним матеріалом. Фортепіано... дає можливість втілити у реальне звучання складні звукові ситуації, відтворити на практиці невичерпні комбінації і поєднання звуків» [4, 53].

Н. Юзюк слушно наголошує, що «диригенту симфонічного оркестру вміння грати на фортепіано дозволяє: заграти всі партії партитури одночасно і почути загальне звучання твору в цілості» [6, 47].

У процесі творчої роботи з курсантом педагог самостійно визначає, яким чином курс фортепіано може допомогти професійному становленню та розвитку його творчої індивідуальності, оскільки мета цього курсу – «формування музиканта, його музично-слухової сфери, культури інтонування, музичного мислення, смаку, художнього інтелекту, загальної й музичної культури» [5, 19].

Мета дослідження – проаналізувати теоретико-методичні аспекти фортепіанної підготовки майбутніх військових диригентів, обґрунтувати збагачення їхнього фортепіанного репертуару творами сучасних українських композиторів, висвітлити основні виконавські проблеми і надати відповідні методичні рекомендації щодо їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Військовий диригент ЗСУ як начальник оркестру повинен швидко реагувати на виклики сьогодення і творчо підходити до розв'язання поставлених перед ним завдань. Кафедра музичного мистецтва ІМПЗ НАСВ – єдина в Україні, яка здійснює з 1993 року (дата її заснування) підготовку військових диригентів для ЗСУ. На кафедру на конкурсній основі поступають бажаючі з різних регіонів України, які мають кваліфікацію «молодшого спеціаліста» у галузі музики. У зв'язку з великим обсягом військових дисциплін, музично-спеціальні дисципліни обмежені терміном навчання. Наприклад, у Львівській національній музичній академії імені М. В. Лисенка впроваджено курс загального «Фортепіано» для студентів – не піаністів із дворічним терміном навчання та спеціалізованого «Фортепіано» (вивчають теоретики, композитори і диригенти) – три роки навчання. Для засвоєння матеріалу з навчальної дисципліни «Фортепіано» курсантам кафедри

музичного мистецтва ІМПЗ НАСВ надається всього три семестри – півтора року навчання, попри те, що рівень оволодіння грою на інструменті у кожного з них різний. Тому завдання з даного предмета для кожного курсанта повинні бути диференційовані відповідно до музичних здібностей і його здатності до самовираження у творчому плані, що вимагає від викладачів і учнів застосування неабияких зусиль щодо опанування грою на фортепіано в такий стислий термін відповідно до вимог програми з навчальної дисципліни. У цьому ракурсі розроблено план фортепіанного репертуару, в який входять різноманітні за характером, змістом, формою, стилем і жанрами твори.

І. Соланський слушно наголошує: «Творче ставлення до педагогічного процесу передбачає врахування своєрідності мистецької індивідуальності кожного студента, переломлення усталених принципів крізь призму психічних особливостей того чи іншого вихованця» [3, 13]. Отже, перед викладачем із навчальної дисципліни «Фортепіано» постає питання диференціації та індивідуалізації навчання кожного курсанта, зорієнтованого на його музичний розвиток, а також створення відповідних умов на уроці для засвоєння навчального матеріалу, впровадження інновацій, застосування методики викладання предмета з урахуванням музичних здібностей кожного учня. Викладачеві необхідно у стислий термін підібрати дидактичний фортепіанний репертуар, доповнюючи його сучасними творами. Основною метою при викладанні даної дисципліни є досягнення курсантом здатності самостійно виконувати музичний твір на високохудожньому професійному рівні та майстерно доносити до слухача його образно-емоційний зміст під час концертного виступу. Професійний розвиток військового диригента відбувається поступово під дією доцільно побудованої методики, яка дозволяє забезпечити необхідний результат щодо підвищення рівня його фахової спроможності. «Наступність виступає як реалізований взаємозв'язок, об'єднуючи одні компоненти знань і вмінь з іншими, забезпечує стабільний, системний і динамічний розвиток компетентностей, що формуються у процесі навчання. За такого підходу підвищується якість засвоєння матеріалу, скорочується час навчання, забезпечується належний рівень фахової підготовки випускників» [2, 241].

Т. Якимович вважає, що «важливим є підбір індивідуальних завдань, які найбільше

відповідають особливостям сприйняття кожного учня... Доцільною є послідовна зміна навчання від загального до конкретного, від цілого до часткового і навпаки» [7, 87]. Дидактична спрямованість фортепіанного репертуару висвітлює вирішення таких завдань: курсант знайомиться з фортепіанним твором і творчістю композитора; опрацьовує твір на інструменті; визначає методи і вивчає різні способи подолання існуючих технічних і виконавських труднощів; аналізує власну гру, звертаючи увагу на звуковий результат своїх практичних дій; усуває різноманітні недоліки виконання; набуває та поглиблює свої теоретичні та практичні знання щодо вдосконалення виконавських умінь і навичок на фортепіано; готується до публічного виконання твору на концертному виступі. «Чим ширший кругозір педагога, ясніше його уявлення про сильні і слабкі сторони свого учня, тим продуманішим та доцільнішим буде репертуарний план занять з ним» [1, 55].

Досвід викладацької практики завжди спонукає до творчого пошуку і написання творів для фортепіано, які б зацікавили курсантів, збагатили їх уявно-тембральне та художньо-емоційне забарвлення музики, а також містили б завдання щодо подолання технічно-виконавських труднощів. «Оволодіння фортепіано дає можливість для апробації у власній виконавській практиці будь-якого музичного матеріалу, звукової концепції» [4, 53].

Так, у списку пропонованих творів до музикування є дві п'єси для фортепіано: «Прелюдія» і «Октавний етюд» (композитор – Руслана Ваврик). Ознайомлення з фортепіанними творами передбачає аналіз нотного тексту, а саме ритму, гармонії, особливостей викладення фактури, усвідомлення функцій і значущості голосів та їх взаємодію, динамічний розвиток, кульмінаційні моменти, апікатурні рішення й ін. Оволодіння прийомами фортепіанної техніки, засобами музичної виразності дозволяє виконавцю розкрити образно-художній зміст різних за характером та жанрами п'єс.

Розглянемо згадані вище фортепіанні твори, які адресовані курсантам-диригентам, а також студентам і учням музичних закладів освіти.

Перша п'єса – «Прелюдія». Основна мелодична лінія проходить в октавному викладі в басовому ключі й органічно доповнюється розкладеними акордами в правій руці. Двотактове фразування на початку

твору впливає на розвиток мелодії, яка попри часті цезури повинна розвивати наскрізну пряму. У середньому прошарку фактури простір між мелодією в басу й різноманітними гармонічними сполученнями щільно заповнений, що створює відповідну складність для виконання даного твору, адже насиченість розкладеними акордами несе загрозу перекриття у проведенні мелодичної лінії (рис. 1).

Рисунок 1 – Фрагмент п'єси «Прелюдія»

Наступний твір – «Октавний етюд», який сприятиме розвитку піаністичної техніки. Розгорнуті пасажі, октавний тип фактури, схвильований рух вимагає від музиканта ретельного продумування аплікатурного ряду, щоб відтворити мелодичну лінію. У побудові фраз учень повинен розуміти, що мелодія має починатися яскравішим звучанням, ніж її закінчення. Дотримання цієї методичної поради забезпечує безперервність мелодичного руху. Одночасно з рухово-технічними завданнями необхідно навчати учнів навичок музичного мислення, вирішення художньо-звукових завдань. Завдяки чітко продуманій педалізації можливо досягнути враження звукового об'єму та просторовості (рис. 2).

Рисунок 2 – Фрагмент твору «Октавний етюд»

Попри художнє забарвлення, твір потребує виховання виконавської піаністичної октавної витримки. Оскільки етюд будується на тривалому повторенні однакових елементів, необхідно постійно контролювати стан піаністичного апарату, уникаючи порушень гармонійної взаємодії та координації дій м'язів, щоб не виникло перенапруження. Вчасне звільнення руки забезпечить внутрішню пластику рухів, дихання кисті та, водночас, миттєвий відпочинок м'язів. Технічно-віртуозна сторона вимагає вправності, точного регістрового розподілу положення рук, майстерності володіння туше.

Вивчаючи різнохарактерні п'єси, курсант стикається з проблемою звуковидобування, таким чином вдосконалює відчуття дотику пальцями до клавіатури. Торкаючись клавіші, йому необхідно відчувати красу і виразність мелодії, розуміти лінію розвитку, момент кульмінації, музичний матеріал передавати у вигляді фраз або більших музичних побудов, причому важливо мислити, передбачаючи кінцевий результат. Робота в такому напрямі виховує культуру звуковидобування на фортепіано і спонукає до розвитку темброво-оркестрового мислення майбутнього військового диригента.

Під час практичний дій на фортепіано між викладачем і курсантом відкривається можливість творчого контакту, що поглиблює дидактичні характеристики (показники якості, стану) матеріалу, що вивчається. Твори, які подобаються виконавцю, викликають позитивні емоції, допомагають відтворити переконливі музичні образи, реалізувати духовно-емоційні потреби самовираження і спонукають його до продуктивної праці.

Наукова новизна репрезентованої теми полягає в тому, що у даній публікації вперше представлено результати творчого композиторського пошуку щодо дидактичного забезпечення фортепіанної підготовки майбутніх військових диригентів із навчальної дисципліни «Фортепіано».

Висновки. Пропонуючи до опрацювання два твори для фортепіано: п'єси «Прелюдія» і «Октавний етюд» (автор – Руслана Ваврик), нами обґрунтовано актуальність їх використання в сучасній педагогічній практиці навчальної дисципліни «Фортепіано» для майбутніх військових диригентів. Дидактичний репертуар підбирається індивідуально з огляду на технічні та художні виконавські можливості кожного з них. Музично-виконавський досвід учня під час роботи над музичним твором передбачає

розуміння його жанру, форми, стилю, авторської концепції, відчуття художнього наповнення, формування і використання прийомів асоціативного мислення, багатозначного світосприйняття. Напрацювання і поради, викладені в статті, будуть корисними майбутнім військовим диригентам, студентам усіх спеціальностей вищих закладів освіти музичного спрямування, а також викладачам із фортепіанної гри. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі спонукають до пошуку нових форм, способів і умов удосконалення професійного зростання молодих музикантів.

Література

1. Герєга М. Фортепіанні та ансамблеві композиції Р. Панчука з позиції художньої та дидактичної спрямованості. Значення загального та спеціалізованого фортепіано у формуванні особистості музиканта-професіонала : тези наук.-практ. конференції, 23 листопада 2011 р. / Упор. О. С. Гнатишин. Львів : ЛНМА ім. М. В. Лисенка, 2011. С. 54–58.

2. Литвин А. В., Руденко Л. А. Принцип наступності в контексті сучасної парадигми освіти. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності : зб. наук. праць. № 14. 2016. С. 237–243.

3. Соланський І. С. Кілька зауваг до реформування підготовки студентів у класі загального та спеціалізованого фортепіано. Система координат у новому форматі навчальної дисципліни «загальне та спеціалізоване фортепіано» : тези наукового семінару, 2 грудня 2014 р. / Упор. О. Гнатишин. Львів : ЛНМА ім. М. В. Лисенка, 2014. С. 12–14.

4. Терлецький М. М. Фортепіано і його роль у процесі розвитку диригента духового оркестру. Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя : зб. наук. праць. Вип. 7 / Упорядник С. Д. Цюлюпа. Рівне : Волинські обереги, 2015. С. 53–59.

5. Шамаєва К. Про предмет «спеціалізоване фортепіано» для музикознавців. Загальне і спеціалізоване фортепіано у мистецькому просторі України : Наукові збірки ЛНМА ім. М. В. Лисенка. Вип. 27. Львів : Сполом, 2012. С. 17–27.

6. Юзюк Н. Напрямок модернізації навчально-виховного процесу на уроках загального фортепіано у вищих навчальних закладах педагогічного спрямування. Загальне і спеціалізоване фортепіано у мистецькому просторі України : Наукові збірки ЛНМА ім. М. В. Лисенка. Вип. 27. Львів : Сполом, 2012. С. 45–52.

7. Якимович Т. Діагностика й оцінювання під час професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців. Теорія контрольності та актуальні проблеми сучасної психології : матеріали наукових

читань, присвячених 115-й річниці від дня народження Ярослава Івановича Цурковського – відомого українського вченого-психолога, громадського діяча (20 лютого 2020 р., м. Львів). Львів, 2020. С. 86–90.

References

1. Hereha M. (2011). R. Panchuk's piano and ensemble compositions from the point of view of artistic and didactic orientation. The value of general and specialized piano while forming professional musician's personality: Proceedings of scientific practice conference, Nov. 23, 2011. (pp. 54–58). Lviv: LNMA im. M.V Lysenko. [in Ukrainian].

2. Lytvyn A. V., Rudenko L. A. (2016). Continuity principle in the context of the modern paradigm of education. Bulletin of Lviv State University of Life Safety: a collection of articles, 14, 237–243. [in Ukrainian].

3. Solanskyi I. S. (2014). A few remarks on reforming students' training in the class of general and specialized piano. Coordinate system in the new format of the discipline «General and Specialized Piano»: Abstracts of papers of the scientific seminar, Dec. 2, 2014. (pp. 12–14). Lviv: LNMA im. M.V Lysenko. [in Ukrainian].

4. Terletskyi M. M. (2015). Piano and its role in the development of the conductor of the brass band. History of formation and perspectives of brass music development in the context of national culture of Ukraine and abroad: collection of articles. Issue 7. (pp. 53 – 59). Rivne: Volynski oberehy. [in Ukrainian].

5. Shamaieva K. (2012). On the subject of «Specialized piano» for musicologists. General and specialized piano in the Ukrainian art space: scientific collections of LNMA named after M. V. Lysenko. Vol. 27. (pp. 17-27). Lviv: Spolom. [in Ukrainian].

6. Yuzyuk N. (2012). The direction of modernization of the educational process during general piano lessons at higher educational institutions of pedagogical orientation. General and specialized piano in the Ukrainian art space: scientific collections of LNMA named after M. V. Lysenko. Vol. 27. (pp. 45-52). Lviv: Spolom. [in Ukrainian].

7. Yakymovych T. (2020). Diagnostics and assessment during future specialists' professional and practical training. Control theory and topical problems of modern psychology: proceedings of scientific readings dedicated to the 115th anniversary of the birth of Yaroslav Ivanovych Tsurkovskyi - a famous Ukrainian scientist-psychologist, public figure (Feb. 20, 2020, Lviv). (pp. 86–90). Lviv, N.p. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 07.09.2020
Отримано після доопрацювання 16.10.2020
Прийнято до друку 20.10.2020*